

פירוש רש"י בדעת רבי אבהו – פתיחת מסכת סנהדרין

עקיבא חי גולן

מבוא
שיטת רבי אבהו
קושיות על שיטת רש"י
ניסיון הבנה מחדש בשיטת רש"י
יישוב שיטת רש"י

מבוא

דיני ממונות, בשלשה. גזלות וחבלות, בשלשה. נזק וחצי נזק, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, בשלשה. האונס והמפתה והמוציא שם רע, בשלשה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים, מוציא שם רע, בעשרים ושלשה, מפני שיש בו דיני נפשות¹.

מעיון במשניות הראשונות מסכת סנהדרין, אנו רואים שפתיחתה של המסכת עוסקת במספר הדיינים החייבים לשבת בכל מקרה ומקרה. במאמר זה אנו נתמקד בדין הראשון המופיע במשנה:

דיני ממונות, בשלשה. גזלות וחבלות, בשלשה.

על דין זה מובאת בתחילת הגמרא מחלוקת אמוראים שבאה לברר מהם בדיוק דיני ממונות, איזה סוג של דיינים צריך, וכן כמה דיינים חייבים לשבת בדין. האמוראים החולקים בסוגיה זו הינם: רבי אבהו, רבא ורב אחא בר איקא.

במאמר זה נתמקד בפרוש רש"י לדעת ר' אבהו, ונראה שהיא נתקלת לכאורה בקושיות רבות, כמו כן נציע אפשרות שממנה אולי ניתן להבין בדרך אחרת את פירושו של רש"י לאורך הסוגיות בדפים הראשונים.

¹ סנהדרין פרק א' משנה א'.

שיטת רבי אבהו

שיטת ר' אבהו העוסקת במספר הדיינים מוזכרת בכמה מקומות על פני הדפים הראשונים של המסכת, ולכן נביא כאן ראשית את מחלוקת האמוראים המופיעה בגמרא²:

אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו? אמר רבי אבהו: מה הן קתני, מה הן דיני ממונות – גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות – לא... רב אחא ברי דרב איקא אמר: מדאורייתא חד נמי כשר שנאמר: 'בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתְךָ' אלא משום יושבי קרנות (צריך שלושה דיינים).

את מחלוקת האמוראים ככלל ואת דעת ר' אבהו במקום, מפרש רש"י לכאורה כך:

רבי אבהו סובר ש"יש עירוב פרשיות" ולכן **מדאורייתא** אנו צריכים **שלושה מומחים**, אולם בהודאות והלוואות ישנה תקנת חכמים (בגלל חשש ליניעילת דלת³) שבעקבותיה ניתן לדון **בשלושה הדיוטות** - וממילא **שנים** שדנו דיני ממונות אין דיניהם דין!

לעומתו **רב אחא**⁴ סובר שאין **עירוב פרשיות**, ולכן **מדאורייתא** מספיק **אחד**, אולם ישנה תקנת חכמים (בגלל חשש ליושבי קרנות) שמצריכה שלושה דיינים. רבי אבהו = מדאורייתא צריך שלושה דיינים.

רב אחא = מדאורייתא מספיק דין אחד.

קושיות על שיטת רש"י

פירושו הנ"ל של רש"י אינו פשוט, נתקל בקשיים רבים, וקשה להבנה בכמה סוגיות ברחבי הש"ס. נביא כאן מספר קושיות העולות מהראשונים:

מפירוש רש"י משמע שהמחלוקת בין מאן דאמר "יש עירוב פרשיות" לבין מאן דאמר "אין עירוב פרשיות" נוגעת גם לעניין **מספר** הדיינים שצריכים מדאורייתא - למאן דאמר "יש עירוב פרשיות" צריך **שלושה** דיינים מדאורייתא (וממילא שנים שדנו אין דיניהם דין), אבל למאן דאמר "אין עירוב פרשיות" אפילו **דיין אחד** יכול לדון מדאורייתא - **וקשה**, שהרי במסכת בבא קמא⁵ סובר רבי יוחנן ש"אין עירוב פרשיות", ובכל זאת בירושלמי סובר ר'

² דף ב' עמוד ב'.

³ משום שאנו עוסקים כאן בדיני ממונות ויש חשש שאנשים לא ילוו זה לזה, לכן ישנה תקנת חכמים הנקראת "תקנת הלויים", שלפיה לא צריך שישבו שלושה דיינים מומחים, אלא מספיק שלושה הדיוטות.

⁴ רש"י בדף ג' עמוד א' ד"ה "מדאורייתא".

⁵ דף ק"ז עמוד ב'.

יוחנן **ששנים** שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין (אלא צריך שלושה דיינים). ולפי פירוש רש"י הנ"ל, דבריו של ר' יוחנן לכאורה סותרים!⁶

וכן לקמן בסוגיית "מומחה לרבים"⁷, מובאת ברייתא:

תנו רבנן: דיני ממונות בשלושה, ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי.

רש"י במקום מפרש, שהברייתא היא כמאן דאמר "אין עירוב פרשיות" שדעה זו דורשת "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט"⁸. וקשה, שהרי אם יש ברייתא מפורשת שאומרת שאין עירוב פרשיות ואחד יכול לדון - איך רבי אבהו אומר, שאפילו שנים שידונו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהם דין, והרי ישנה ברייתא מפורשת שאומרת שאחד שדן - דינו דין?⁹

ונוסיף להקשות, שהרי ישנה הווה אמינא שם בגמרא שאחד שדן - אין דינו דין¹⁰, ומכאן מוכח שהברייתא היא כמאן דאמר ש"יש עירוב פרשיות"¹¹ (דלא כפירוש רש"י שאמר שהברייתא היא כמאן דאמר אין עירוב פרשיות)¹²!

שאלה אחרונה שנציג עולה מסוגיית "שנים שדנו"¹³, שם מובאת מובאת ברייתא:

רבן שמעון בן גמליאל אומר: הדין בשלושה ופשרה בשנים, ויפה כח פשרה מכח הדין - ששנים שדנו בעלי דינין יכולים לחזור בהם, ושנים שעשו פשרה אין בעלי דינין יכולים לחזור בהם.

בברייתא רואים שרבן שמעון בן גמליאל אומר ששנים שדנו אין דיניהם דין - ועליו שואלת הגמרא "וכי תימא פליגי רבנן עליה" (הגמרא מציעה שאולי יש החולקים על רבן שמעון בן גמליאל). וקשה, מהו הספק?! הרי לרש"י (שפירש שמי שאומר ששנים שדנו אין דיניהם דין סובר כמאן דאמר "יש עירוב פרשיות") ודאי שיש החולקים עליו, וזה מאן דאמר ש"אין עירוב פרשיות"?!¹⁴

⁶ השאלה עולה מתוספות בדף ב' עמוד ב' ד"ה "דברי הכל".

⁷ דף ה' עמוד א'.

⁸ רש"י בדף ה' עמוד א' ד"ה "דן אפילו".

⁹ שאלת התוספות בדף ה' עמוד א' ד"ה "ואם היה".

¹⁰ בלשון הגמרא "אבל לא נקיט רשותא דיניה לאו דינא".

¹¹ כיוון שאם הברייתא היא כמאן דאמר "אין עירוב פרשיות" - אין שום סיבה (ואפילו הוא אמינא) שאחד

שדן דינו לא יחשב דין!

¹² השאלה השלישית בתוספות דף ה' עמוד א' ד"ה "ואם היה".

¹³ דף ה' עמוד ב' - דף ו' עמוד א'.

¹⁴ השאלת הראשונה בתוספות בדף ו' עמוד א' ד"ה "וכי תימא".

ניסיון הבנה מחודש בשיטת רש"י

מכורח קושיות חזקות אלו על שיטת רש"י - ננסה להבין את שיטתו באופן אחר בעזרת גרסא הנמצאת במקצת מפירושו של רש"י, המובאת בר"ן¹⁵:

כתב רש"י ז"ל במקצת מפירושו דלהכי לא אמר איכא בינייהו דר' אבהו, דרבא אית ליה דר' אבהו ורב אחא לית ליה דר' אבהו, משום דאיכא למימר דמדאורייתא דיניהם דין כרב אחא, אבל רבי אבהו אמר מדרבנן. ואינו מחוור, דהא חזינן לקמן דר' אבהו ושמואל פליגי כדאמרינן 'גברא אגברא קא רמיט', ואם איתא דר' אבהו מדרבנן קאמר אבל מדאורייתא דיניהם דין אם כן היינו דשמואל! אלא שמע מניה דר' אבהו אפילו מדאורייתא אין דיניהם דין. ולי לא קשה, דאף על גב דאיכא למימר דר' אבהו ושמואל לא פליגי בשנים שדנו דיניהם דין מדאורייתא - מכל מקום בדרבנן פליגי, דשמואל סבירא ליה דאפילו בדרבנן בדיעבד דיניהם דין, ורבי אבהו סבירא ליה שאפילו מדרבנן אין דיניהם דין!

רואים בדברי הר"ן, שרש"י שואל על דברי הגמרא הנמצאת בדף ג' עמוד א', מדוע הגמרא אומרת רק "איכא בינייהו דשמואל" (שרבא לא סובר כשמואל ורב אחא בריה דרב איקא כן סובר כשמואל) - מדוע היא לא אומרת גם "איכא בינייהו דר' אבהו" (שרבא סובר כרבי אבהו ורב אחא בריה דרב איקא לא סובר כרבי אבהו)?

ועל זה אומר רש"י שכיוון שאפשר לומר שרבי אבהו סובר שמן התורה מספיק דיין אחד, והצורך בשלושה הוא משום תקנת חכמים, לא נאמר איכא בינייהו דר' אבהו. ומוסיף הר"ן ואומר (בהמשך דבריו) שרבי אבהו סובר שכשחכמים תיקנו שצריך שלושה דיינים, הם גם תיקנו שאי אפשר לדון בפחות משלושה ואם ידונו שנים - אין דיניהם דין, ולכן כשאומר רבי אבהו ששנים שדנו אין דיניהם דין - הכוונה מדרבנן¹⁶.

אולם לפירוש זה של רש"י עדיין צריך להבין איך יסביר רש"י את הגמרא בדף ב' עמוד ב' שדנה בשיטת ר' אבהו ואומרת שצריך שלושה דיינים מדאורייתא?

לענ"ד ניתן לומר לפירוש זה של רש"י שרבי אבהו עצמו אמר רק את "מה הן קתני - מה הן דיני ממונות? גזילות וחבלות, אבל הודאות והלואות לאו" - והמשך הגמרא זהו ניסיון להבנת שיטת ר' אבהו בתוך פשט המשנה, אולם ניסיון זה לא

¹⁵ על דף ג' עמוד א' ד"ה "איכא בינייהו דשמואל".

¹⁶ יתכן לומר שעל פי זה מובן למה צריך רבי אבהו להדגיש ולומר ששנים שדנו אין דיניהם דין (לעומת רבא שלא אומר כן), שכיוון שר' אבהו סובר שאחד יכול לדון מן התורה, היינו חושבים ששנים שדנו דיניהם דין - בא ר' אבהו להשמיע לנו שלא. וכן שמואל צריך לומר ששנים שדנו דיניהם דין, אלא שנקראו בית דין חצוף, שלא נחשוב שסובר כר' אבהו. ויוצא שלמרות ששניהם סוברים שמדאורייתא אחד כשר - הרי שהם חולקים.

הוכח כצודק, והוקשה בגמרא¹⁷ על ידי שתי שאלות ("ותרתי קתניי"י"שלושה שלוש למה ליי"), ולכן שיטת רבי אבהו נשארת פתוחה, ולא מחוייבת להסבר הראשון שמופיע בגמרא, ואולי סובר באמת ר' אבהו שמן התורה אחד כשר לדון...

ונראה שלא יהיה קשה מדוע לא ביררה הגמרא את שיטת ר' אבהו באופן המחודש שפירש רש"י כפי הגירסה המופיעה בר"ן, כיוון שאם נבחן את מהלך הגמרא, נשים לב שגם אם נאמר שבאמת שיטת רבי אבהו היא שאחד יכול לדון מדאורייתא, עדיין קשות עליו שתי השאלות הנ"ל ("ותרתי"י"שלושה"י), ולכן לא מתחילה הגמרא לבאר את שיטה זו שבסופו של דבר תיתקל באותו קושי כמו השיטה הקודמת. ובשלב זה יכולה לנטות שיטת ר' אבהו לשני הפירושים שברש"י, אולם בהמשך דברי הגמרא, היא לא מביאה את ר' אבהו ב"איכא בינייהו" ובכך בעצם נוקטת עמדה בדעת ר' אבהו, ומגלה לנו את שיטתו האמיתית (המחודשת) - ואולי זה יסביר לנו איך ייתכן שרש"י (על פי הר"ן) פירש שאפשר להבין כך את דברי רבי אבהו, וגם למה בחר לפרש בדרך זו את הסוגיות הבאות.¹⁸

נבחן מיד שיטה זו לאורך הסוגיות, דרך הקשיים שהצגנו:
נזכיר בקצרה את שיטת רש"י בדעת רבי אבהו שנמצאת בר"ן: רבי אבהו סובר שמדאורייתא צריך רק דיין אחד וחכמים תקנו תקנה שצריך שלושה. כשחלק מהתקנה אומרת שבפחות משלושה - אם דנו אין דיניהם דין!¹⁹

ישוב הקושיות על פי שיטת רש"י

נחזור לקושיות שהעלנו על שיטת רש"י:

ראשית נתייחס לסוגיה ממסכת בבא קמא²⁰ - ראינו שיש סתירה בדברי רבי יוחנן - שאלנו, איך ייתכן שרבי יוחנן סובר מצד אחד שאין עירוב פרשיות, ומצד

¹⁷ בדף ג' עמוד א'.

¹⁸ מצאתי ב"משאת משה" (סימן ב') שפירש את שיטת ר' אבהו בדומה - אך הסביר שלפי שיטה זו לא קשה יותר על ר' אבהו ("ותרתי"י"שלושה"י) כיוון שהמשנה דיברה על דין דאורייתא. - ולא ירדתי לעומק דעתו שכן לכאורה עדיין קשה: 1. "שלושה שלוש למה ליי", 2. לפי הסבר זה מדוע הגמרא לא מתרצת בפירוש שזו שיטת ר' אבהו, שכן אין שום קושי בהסבר זה...!

¹⁹ לפי זה נוכל גם להסביר גמרא מאוד תמוהה לכאורה (בדף ו' עמוד א') - "והאמר רבי אבהו... דין!!" - וצריך להבין איך בכלל יש לגמרא הוא אמינה להקשות מר' אבהו על שמואל - הרי אלו שני אמוראים שונים ומותר להם לחלוק (כמו שאומרת הגמרא בהמשך)?

ועכשיו נוכל להסביר כך: מכיוון שגם שמואל וגם רבי אבהו סוברים שדין אחד יכול לדון מן התורה - היתה הוא אמינה לחשוב שהם באותה דעה גם בדין מדרבנן, ולכן ישנה הוא אמינה להקשות מרבי אבהו על שמואל, אולם אז אומרת לנו הגמרא שלא - "גברא אגברא קא רמית!!" (למרות שהם בדעה שווה לגבי הדין מדאורייתא, הם חולקים בדין מדרבנן).

²⁰ דף ק"ז עמוד ב'.

שני בירושלמי סובר ששנים שדנו אין דיניהם דין? - ולפי דברינו זה כלל לא קשה, שהרי זו בדיוק שיטת רבי אבהו שמדאורייתא אחד כשר לדון כיוון שאין עירוב פרשיות, אולם **מדרבנן** אפילו שנים שדנו - אין דיניהם דין. (נאמר שר' יוחנן סובר כר' אבהו).

וכן במסכת סנהדרין בסוגיות לקמן:

בסוגיית "מומחה לרבים" שאלנו איך ייתכן פרוש רש"י שמדובר שהברייתא היא כמאן דאמר "אין עירוב פרשיות" ודורש "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט", שהרי אז הברייתא קשה על רבי אבהו שאמר "שנים שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין?" - ואין זה קשה כיוון שכאשר ר' אבהו אמר ששנים שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין - הכוונה **מדרבנן** (תקנת חכמים), אולם בברייתא מדובר על דין מומחה, וחכמים בתקנתם השאירו את הדין המומחה על דין דאורייתא (ולא מחייבים שלושה דיינים כשיש מומחה). וזו הסיבה שרש"י פירש שהברייתא הינה כמי שסובר "אין עירוב פרשיות" וסובר "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט" (ולא מזכיר תקנת חכמים שמצריכה שלושה דיינים).

וכן שאלנו מדוע פירש רש"י שהברייתא היא כמאן דאמר "אין עירוב פרשיות" (ולא כמאן דאמר "יש עירוב פרשיות") - שכן אז קשה ההווה אמינא של הגמרא "דיניה לאו דינא", שמשמע שהברייתא היא כמאן דאמר ש"יש עירוב פרשיות" ולכן מצריכים שלושה דיינים, ואחד שידון - אין דינו דין!! **וכאן נענה ש**: באמת יכולה להיות הווה אמינא לגמרא שדינו אינו דין אפילו שהברייתא היא כמאן דאמר "אין עירוב פרשיות" - כיוון שיש תקנת חכמים שצריך שלושה דיינים והוא עבר על תקנה זו (ויש לחכמים כח של "הפקר בית דין - הפקר" לבטל את הדין).

וכן בסוגיית "שנים שדנו" - שאלנו מה הספק של הגמרא במילים "וכי תימא פליגי רבנן עליה" - ונענה שהברייתא מדברת על דין דרבנן ולא על דין דאורייתא, ולכן כאשר רבן שמעון בן גמליאל אומר שצריך שלושה ואם ידונו שנים אין דיניהם דין - כוונתו היא לדין מדרבנן, וה"וכי תימא" זהו ספק האם יכול להיות שיש תנאים הסוברים שמדרבנן שנים שדנו - דיניהם דין.²¹

²¹ בדרך זו אפשר לתרץ את רוב הקושיות של התוספות על רש"י בדפים הראשונים, אולם גם לפי מהלך זה בשיטת רש"י עדיין שאלה אחת נשארת קשה - (על פי תוספות בדף ה' עמוד א' ד"ה "ואם היה" השאלה השנייה) - לפי רש"י יוצא שלמאן דאמר "יש עירוב פרשיות" אין יכול דין אחד לדון יחידי, והרי רב יוסף סובר (גיטין דף פ"ח עמוד ב') ש"עבדין שליחותיהו" - שמשמע ש"יש עירוב פרשיות" (וכדי שידונו הדיטות ולא מומחים צריך תקנת חכמים), ואף על פי כן סובר בסוגיתנו שדין מומחה יכול לדון יחידי!! על זה אפשר לענות על פי ה"קצות" (חושן משפט סימן ג' סימן קטן א', ב') שמסביר שגם למאן דאמר "אין עירוב פרשיות" צריך שלושה מומחים כשמדובר בדיני כפייה ועיין שם. ולפי זה נאמר שכשרב יוסף אמר "עבדין שליחותיהו" זה לא בגלל שסובר ש"יש עירוב פרשיות" אלא כיוון שמדובר בדיני כפייה, ובאמת רב יוסף סובר שאין עירוב פרשיות" ולכן אומר בסוגיתנו שיחיד מומחה יכול לדון יחידי.